

Z rané nábytkové tvorby Dušana Samuela Jurkoviče

/ On the Early Furniture Design by Dušan Samuel Jurkovič

Olga Méhešová

Abstract:

Early furniture design by the architect Dušan Samuel Jurkovič (1868 – 1947) is linked to the artist's stay in Wallachia as well as the beginning of his work in Brno, i.e. to the period between 1891 to approximately 1906. The artist's progressive design representing his personal perception of folklore is inspired by folk production and ornaments. On the one hand he accurately copied or modified, with his respect for tradition, the folk production (furniture for Wallachian rooms in the Životský Hotel in Vsetín and furniture for national ethnographic exhibitions) and on the other hand, under the influence of historicism and Art Nouveau, he interpreted it in an original way and in the context of the period art production and so revitalised it (furniture for Public Savings Bank in Vsetín, tourist objects in Pustevny, his flat in Brno or private furniture for Josef Válek and builder Michal Urbánek). Among Jurkovič's favourite and specific furniture decoration was fan motif, used, probably as early as 1891 (chairs from the Životský Hotel in Vsetín). This motif underwent modifications in his early works, both formal and meaningful: sun symbol, dove tail or flower motif. The production of furniture was contracted to joiners and cabinet-makers and after having moved to Brno, Jurkovič even considered founding his own furniture agency and wholesale. Cooperation of the architect with the joiner František Kaděra is witnessed by Jurkovič's correspondence, which is kept in the Museum in Frenštát; and the furniture in the collections of Regional Museum of Wallachia and Slovak National Gallery, which is signed by the initials FK, represents concrete surviving products.

Keywords:

Michal Urbánek, Josef Životský, Josef Válek, František Kaděra, folklore influence, eclectic historicism, Art Nouveau, folk decorations, Public Savings Bank in Vsetín, Pustevny

Príspevek je venovaný rané nábytkové tvorbe architekta Dušana Samuela Jurkoviča (1868–1947), ktorá je spjata s umelcovým pobytom na Valašsku i s počátky jeho pôsobení v Brně a ktorá je osobitým prejavom folklorizmu v Jurkovičovej diele. V té době byly architektovy progresivní návrhy inspirovány lidovou tvorbou a ornamentikou a osobitým způsobem je reflektovaly.

Cílem příspěvku je: 1. zmapovat tehdejší Jurkovičovu nábytkovou tvorbu, a to na základě vzájemné provázanosti literatury, archivních pramenů (včetně autorových návrhů i dobových fotografií) a dochovaných realizací ve veřejných sbírkách i v soukromém majetku; 2. naznačit genezi a symboliku Jurkovičova specifického dekorativního motivu vějíře a 3. podchytit spolupráci mezi umělcem-návrhářem a řemeslníkem, zhotovujícím nábytek dle Jurkovičových předloh, na příkladu frenštátského stolaře Františka Kaděry.

Významný (česko-) slovenský architekt Dušan Samuel Jurkovič (1868–1947) spojil s Valašskem deset let svého tvůrčího života. Na počátku své kariéry, pravděpodobně na sklonku roku 1889 (BOŘUTOVÁ 2009, 21) začal pracovat ve stavební kanceláři vsetínského stavitele Michala Urbánka (1849–1923) – vlastenecky uvědomělé, výrazné regionální osobnosti, aktivně zapojené do spolkového a veřejného života. S Urbánkem spolupracoval až do roku 1899, kdy jejich poslední společný počín – soubor dřevěných staveb na Pustevnách ve „slohu lidovém“ – přinesl mladému ambicióznímu architektovi vytoužený úspěch a popularitu. Coby uznávaný „bádník dřeva“ opustil Valašsko a rozjel v Brně samostatnou architektonickou praxi.

V etnograficky živém valašském regionu se specifickou lidovou kulturou měl Jurkovič příznivé podmínky i příležitosti k rozvíjení svého intenzivního zájmu o lidovou tvorbu. Jeho upřímný a hluboký obdiv k ní měl své kořeny v rodinném zázemí – v obrozeneckém prostředí slovenské inteligence – a souzněl s dobovým nacionalismem spojeným zejména v 90. letech 19. století s intenzivní národopisnou činností. Zajímal se o rázovitou karpatskou roubenou architekturu, lidový nábytek a ornamentiku, s níž se setkal nejen ve výzdobě staveb a v zařízení jejich interiérů, ale také na kraslicích či výšivkách. Jako nadšený amatér se věnoval etnografickému bádání, podnikal výpravy do terénu, kde prováděl kresebnou, měřičskou i fotografickou dokumentaci a kde se zabýval sběrem dokladů hmotné lidové kultury. Výsledky své práce a nabyté poznatky publikoval a uplatnil je nejen při realizaci národopisných výstav ve Vsetíně (1892) a v Praze (1895), ale i ve svých návrzích staveb a nábytku.¹

Pro začínajícího architekta představovala lidová tvorba čistý pramen tvůrčí síly a obcerstvující inspirace. Považoval ji za obrodný zdroj pro současné umění vážnoucí v pozdních formách historismu. V lidové ornamentice spatřoval bohatou zásobnici nadčasových vzorů, které „odporovalo nezkažené a nepředpojaté oko naivního až obdivovatele přírody, lidového umělce, jenž způsobem sobě vlastním stylizoval nádherné formy přírodou vykouzlené“ (JURKOVIČ 1899–1900, 28). Ve studii o výzdobě štítů valašských dřevěnic analyticky postihl morfologii lidové ornamentiky a její základní výzdobné prvky. Na příkladu květu bedrníku demonstroval metodu lidového umělce, který kombinací elementárních vzorů dospěje k dekorativně bohatému, skládanému květinovému ornamentu a který prostý jazyk lidové ornamentiky rozvine do krasomluvy. Tento postup rovněž inspiroval Dušana Jurkoviče v jeho vlastní tvůrčí práci.

První zmínka o projevu folklorismu v Jurkovičově díle pochází už z konce roku 1890,² kdy do návrhů „architektury modernější“ zakomponoval prvky moravsko-slovenské lidové ornamentiky. Jeho práce vzbudily obdiv a pro znalost lidové tvorby si vysloužil přezdívku „špecialista antického slohu slovanského“.³ Coby vážený asistent Michala Urbánka měl zřejmě poprvé možnost prakticky využít svého dosavadního studia lidového umění u **zařízení Hotelu Životský na vsefínském Dolním náměstí** (dnes Hotel Pančava). V létě roku 1891 v soukromé korespondenci uvádí, že se jednalo o vybavení místností,⁴ ale o rok později nabízí hotel v dobové inzerci pouze jednu „originelní valašskou světnici“⁵ – zřejmě pokoj pro hosty, vybavený jako typická venkovská jizba.⁶

Ve vlastnictví dědiců tehdejších majitelů hotelu jsou jako vzácné památky původního mobiliáře – dle rodinné tradice pocházející z hotelového „valašského šenku“ – opatrovány dvě tmavě mořené židle. Židle tzv. *selské*, Jurkovičem označované za *lenošky* (JURKOVIČ 1892, 88), mají vyřezávané zádové deskové opěradlo, lichoběžníkový sedák se seříznutými rohy a soustružené nakročené nohy. Tvarování opěradel je poněkud konvenční: asymetrický výkroj a rokajový dekor u jednoho z nich vychází z tvarosloví zlidovělého rokoka, u druhého Jurkovič cituje siluetu erbu rakouského císařství, dvouhlavou rozkřídlenou orlici, jejíž horní, hlavovou část ale upravuje do perforovaného plošného vějířovitého dekoru s náznakem ocasních ptačích per (obr. 1). Pokud židle skutečně náležely do souboru hotelového nábytku navrženého Jurkovičem, pak se jedná o nejranější případ, u nějž použil svůj později tolik oblíbený vějířovitý motiv, a je tudíž předchůdkyní židlí, které jsou od vybavení Pusteven (1898–1899)

Obr. 1: Dušan Jurkovič: opěradlo selské židle ze vsetínského Hotelu Životský, 1891, foto M. Ošfádal 2015, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko.

až do roku 1902 v Jurkovičově nábytkové tvorbě v lidovém stylu hojně variovány, a to až po židle s plastickým vějířem připomínajícím květ na rytém stonku (obr. 2).

Dušan Jurkovič byl v počátku své tvorby ovlivněn dílem svého předchozího zaměstnavatele, martinského architekta Blažeje Bully (1852–1919), který ho zasvětil do „*krás slovenskej ľudovej architektury*“ (BOŘUTOVÁ 2005, 307–308). Bulla aplikoval dekor vějíře už před rokem 1890 na nábytku pro soukromou jídelnu, u nějž se mísí novorenesanční formy s lidovými prvky (JANOVIČKOVÁ 1991, 21). Použil ho jednak ve tvaru vějíře rozevřeného do čtvrtiny kruhu, ale také v nástavci příborníku jako paprscitý motiv štítu lomenice, přejatý z oravských chalup. Oba typy lze nalézt i v pozdější Jurkovičově tvorbě (např. lomenici se slunečním motivem na nerealizovaném návrhu výstavního pavilónu z roku 1893).

K majiteli hotelu Josefu Životskému se váže i monumentální dvoudílný **pult-příborník**, který byl roku 1892 vystaven **na krajiněské výstavě ve Vsetíně**, a to v poslední z výstavních místností – v hojně navštěvovaném valašském šenku. Osobitý styl Dušana Jurkoviče se u patrového příborníku s rámovou arkádovou skladbou projevil především v jeho završení, a sice v trojúhelném nástavci imitujícím štít dřevěnice. Na pultě byly vystaveny produkty pálenice Pančava, jejíž vlastník Josef Životský byl stejně jako Jurkovič členem instalačního výboru výstavy a byl patrně také provozovatelem šenku. Interiér hostince zachycuje fotografie z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko (obr. 3), na níž je zvětšen Dušan Jurkovič ve společnosti spoluorganizátorů národopisné výstavy – Růženy Bubelové Kybastové a MUDr. Františka Sovy. Šenk byl vybaven především rázovitým nábytkem: rámovými stoly i stolem na vyřezávaném kozlíku, přizdní lavicí, nástěnnými policemi a také selskými židlemi s asi šesti typy výkrojů zádočných opěradel (žádné z nich není ale totožné s opěrátky židlí z Hotelu Životský a na rozdíl od nich mají hospodské židle pouze jednoduché hranované nohy). Není známo, zdali se jednalo o autentický lidový nábytek získaný sběrem na valašském venkově či zapůjčený ze soukromého vlastnictví, nebo o jeho věrné repliky vyrobené pro výstavní účel.⁷ Nábytek zhotovili zřejmě vsetínští stolaři či truhláři (nelze ovšem uvést výčet jmen případných výrobců, neboť se živnostenské rejstříky před rokem 1896 nezachovaly).⁸

Velkou příležitostí ke komplexnímu řešení architektury a jejího interiéru se pro Dušana Jurkoviče stala v rámci zakázek Urbánkova ateliéru adaptace budovy Občanské záložny ve Vsetíně a návrh jejího vybavení. Řadový dům byl postaven v letech 1896 až 1897⁹ v historizujících formách české renesance 16. století, považované v té době za adekvátní sloh pro soudobý národní architektonický styl.¹⁰ V původním nákresu fasády rozvinul Jurkovič v dekoru květinovou ornamentiku odvozenou ze slohových i lidových vzorů (obr. 4a),¹¹ která byla při realizaci nahrazena sgrafitovou výzdobou dle návrhů Mikoláše Alše. V duchu ideálu *Gesamtkunstwerk* – stylové jednoty a souladu jednotlivých částí s celkem – nezvolil Jurkovič pro vybavení místností typy a konstrukce nábytku užívané v lidovém prostředí, ale preferoval u reprezentativního kancelářského zařízení důstojnější historizující, převážně novorenesanční formy vkusně sladěné s lidovou ornamentikou, zejména s rostlinnou, ale i se symbolickou a zoomorfní.¹²

Nábytek považovaný za „*cennou ukázkou staré řemeslné práce vsackých stolarů*“¹³ mohli mezi lety 1896 až 1897 vyrobit tito vsetínští řemeslníci: Josef Deidl, Jan Fajkus, Rajmond Jelinek, Hugo Schneider a Karl Schneider.¹⁴

Obr. 2: Dušan Jurkovič: opěradlo židle ze souboru nábytku pro Josefa Válka, 1899–1902, foto M. Ošfádal 2010, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko.

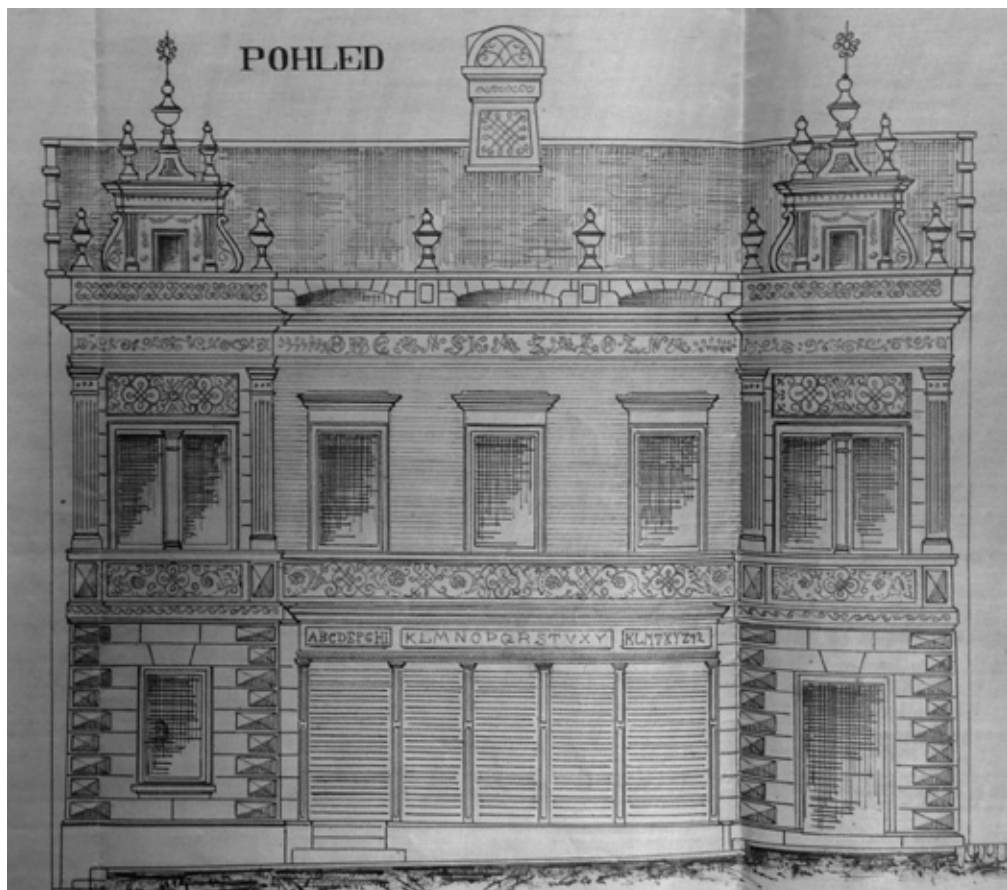
Obr. 3: Valašský šenk na krajijské výstavě ve Vsetíně roku 1892: v pozadí uprostřed přiborník dle Jurkovičova návrhu, nalevo Dušan Jurkovič s přáteli, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko, inv. č. 4146.

Původní **vybavení zasedací síně a ředitelské kanceláře Občanské záložny ve Vsetíně** (obr. 4b) se zachovalo ve vsetínské sbírce Muzea regionu Valašsko.¹⁵ Kolekce obsahuje monumentální registrační skříň, dlouhý jednací stůl s 12 židlemi, otočné křeslo, dvě lavice a psací stůl s nástavcem. Dochoval se i fragment dřevěného obložení stěny. Nábytek je vyroben z řezbovaného, soustruženého, rytého, vypalovaného, mořeného a lakovaného dubu.

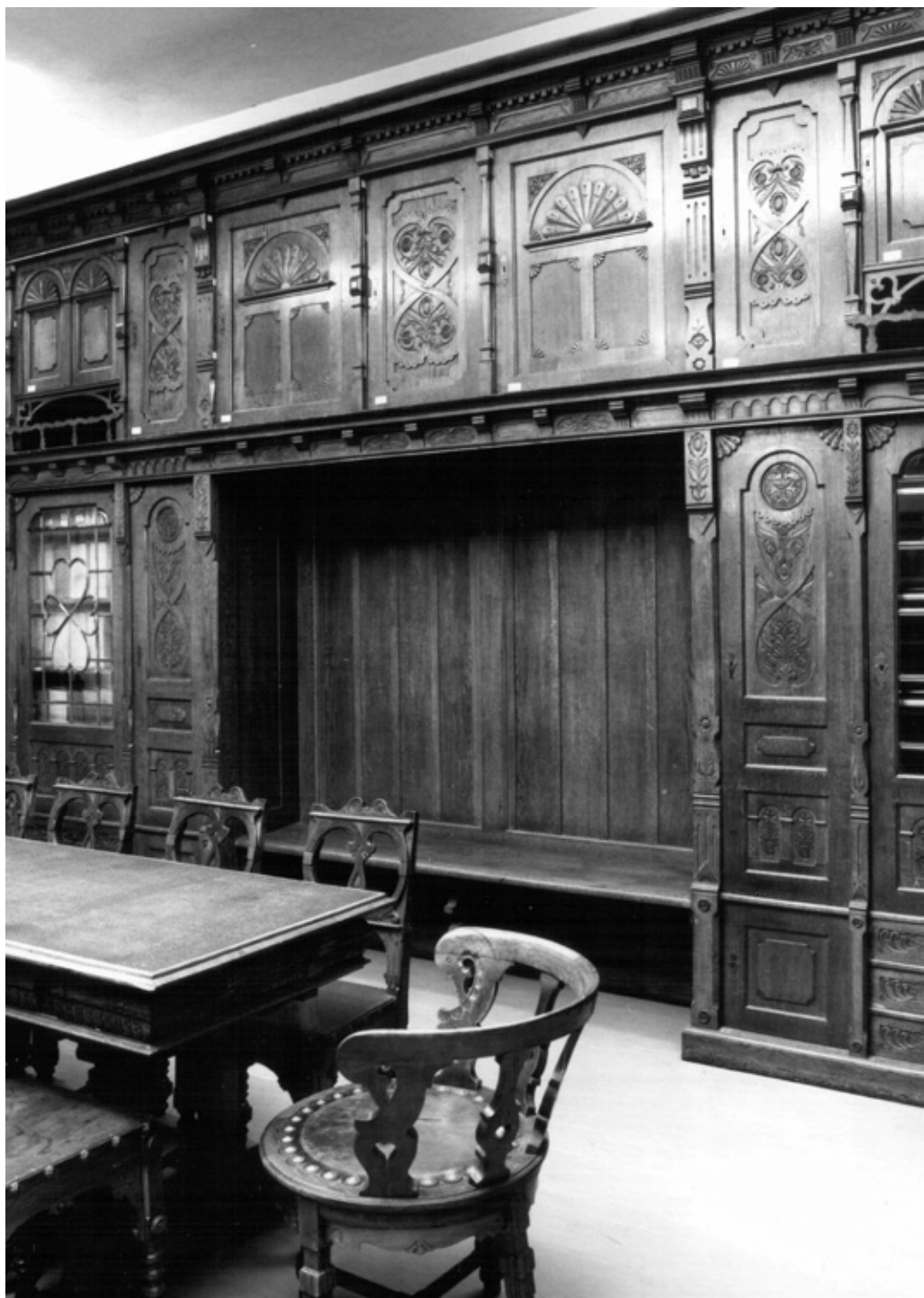
Rohová registratura s nástavcem a nikou se zabudovanou úzkou lavicí je pojednána jako fasáda patrové novorenesanční stavby, která je umně členěna a zdobena jak architektonickými články, tak i bohatě řezbovaným a vypalovaným dekorem, v němž převládá rostlinný ornament (rozviliny, narcis, tulipán, jablko aj.), ale i např. motiv srdce či půlkruhového nebo čtvrtkruhového vějíře. Spodní skříňky jsou zaskleny vitráží z čirého zabrušovaného skla, s motivem hřebíčku. Jurkovič u registratury použil tři druhy ptáčích motivů, a to na čelech zásuvek, pod vestavěnou lavicí v podobě nosného prvku a v dekorativním medailonu na dveřích skříňek (exotický ptáček v květinovém ornamentu). Oba poslední druhy také varioval u dvou samostatně stojících lavic, a to u područek a na kožených opěrkách. U otočného křesla s kruhovým sedákem, polstrovaném kůží, artistně zakomponoval hlavu a krk labutě do brlení opěradla. Pár ptáčích hlaviček s chocholkou vsadil do mušlových štítů skříňek nástavce psacího stolu. U jednacího stolu s trnoží i u souboru židlí s koženým sedákem preferoval historizující tvarosloví (např. u opěrek použil i rokokový rokaj).

Jurkovičův honosný nábytek do veřejného interiéru, jakým byla občanská záložna, jistě vzbudil zájem o jeho dílo mezi místními, dobře situovanými měšťany, jak o tom svědčí **návrh na luxusní dřevěné obložení stěny** vykládané měděným drátem a perletí, se zabudovanou lavicí a policí **pro jídelnu P. N. ve Vsetíně** z roku 1898.¹⁶ Proti poměrně střizlivé skladbě záloženského mobiliáře je nábytková stěna přetížena dekorem čerpajícím z ornamentiky *Uherského Slovenska* a je obohacena o rozmanitější zoomorfní motivy (kůň, sova či holubice). Objevuje se u ní jednak motiv vějíře v kruhovém oblouku arkád jako u záloženské registratury, ale navíc i motiv pávicové *holubice* – rozkřídlené s vějířovitě rozevřenými ocasními péry. V této podobě se lze s ním setkat už u nerealizovaného **návrhu stolu a lavic pro Pustevny z roku 1897**¹⁷ a následně i v redukovanější verzi u nástavců nočních a toaletních stolků v útulně Maměnka na Pustevnách.

Vyvrcholením Jurkovičova působení na Valašsku a jeho nejvýznamnějším počinem byla realizace dřevěných **staveb a objektů pro horskou výletní osadu na Pustevnách**, kterou pod jeho vedením provedla mezi lety 1897 až 1899 Urbánkova vsetínská stavební kancelář pro český turistický spolek Pohorskou jednotu Radhošť.

Obr. 4a: Nákras fasády Občanské záložny ve Vsetíně z 15. 3. 1896, Městský úřad ve Vsetíně, archiv odboru územního plánování, stavebního řádu a dopravy, Občanská záložna č. p. 166, foto O. Méhešová.

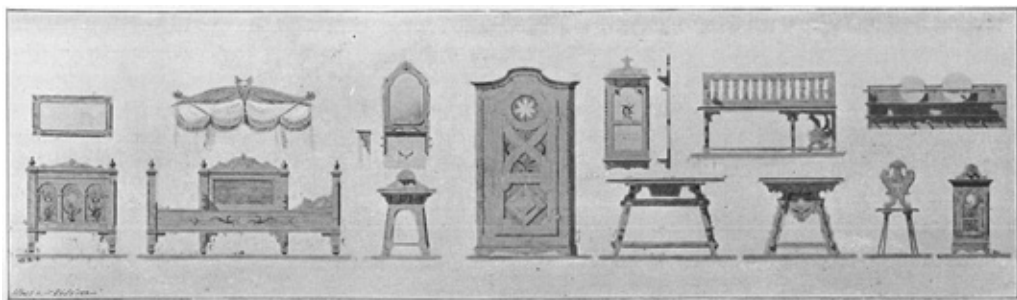

Obr. 4b: Dušan Jurkovič: nábytek z Občanské záožny ve Vsetíně, 1896–1897, foto M. Langer 1995, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko, inv. č. 25476.

Součástí komplexně řešeného projektu rekreačního areálu byla přestavba Staré Pustevny a novostavby ubytovny Maměnka, jídelny Libušín, zvonice, kužely, letní tělocvična i orientační tabule. Pro Jurkoviče představovaly Pustevny „súčtování výsledků“ jeho dosavadního studia lidových staveb a výtvarného umění na Valašsku a Uherském Slovensku. Na základě nabytých zkušeností se rozhodl „k praktickému použití našich lidových motivů při stavbě uměle konstruované“ a rovněž při vybavování interiérů se inspiroval lidovými vzory. V publikovaném albu věnovaném Pustevnám (1900) Jurkovič v úvodním textu zdůrazňuje, že se tak stalo „jedině skutkem na popud a přičiněním neobyčejně obětavého pěstitele a šířitele myšlenky té, pana Michala Urbánka“, pod jehož vedením byl vypracován plán útulny Maměnka a který si zajistil Jurkovičovo „spolupůsobení“. Ovšem v době, kdy se dokončovala stavba Maměnky, řešil Jurkovič – dlouhodobě nespokojený s pracovními poměry u Urbánka – složitou profesní situaci a rozhodoval se mezi kariérou architekta a dráhou zaměstnance sklářské firmy (na postu návrháře-designéra?). Vzhled do otázky autorství staveb a do pracovněprávních vztahů umožňuje Jurkovičův dopis Urbánkovi datovaný 4. listopadu 1897 na Pustevnách, v němž mladý a dosud nedoceněný architekt navrhuje, že odmítne nabídku zaměstnání u sklářské firmy rodiny Reichů a „plány v lidovém slohu pracované“ dokončí, pokud je bude moci veřejně prezentovat jako svou vlastní práci, a to včetně Maměnky.¹⁸

V malebně poetických interiérech pustevenských staveb se zásluhou umělecké vize Dušana Jurkoviče prolínalo historizující tvarosloví s lidovým i secesním a bylo obohaceno o neoromantické motivy. V kontextu Jurkovičovy dosavadní tvorby byla poprvé při dekorování nábytku použita jako výzdobná technika malba. Rozšířil se i motivický rejstřík dekorů, např. o antropomorfní pohádkový motiv, o páva i kohouta či o sedmikvítek – protěž coby znak Pohorské jednoty Radhošť.

Původní mobiliář ubytovny Maměnka se sice nedochoval, ale je zachycen na reprodukci fotografií v albu Pustevny (obr. 5) a jeho výstižný popis podává František Žákavec. Dle slov autora první Jurkovičovy monografie se architekt pokusil o nové nábytkové zařízení, v němž „zápasí jeho živá a hravá obraznost s těžkými lidovými vzory, původu namnoze barokního. Vznikly tak různě, až bizarně krojené židle, oblíben je motiv nízkého paprscitého, vějířového nástavce, zvláště v hlavách postelí, a jsou tu zas i motivy v svém naturalismu až fantastické, jako združení dvou vyřezávaných ptáků k zavěšení záclon“ (ŽÁKAVEC 1929, 38).

Obr. 5: Dušan Jurkovič: zařízení pokojů v Maměnce, 1898–1899, repro: Pustevny na Radhošti. Turistické útulny pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě vystavěné a zařízené po způsobu lidových staveb Mor. Valašska a Uh. Slovenska. Brno: A. Píša, 1900, obrazová příloha.

V pojetí interiérů Libušína se Jurkovič více přiklonil k secesnímu výrazu (obr. 6). V jídelně zkombinoval vlastní verze selských židlí a stolů na vyřezávaných kozlících s pastelově zeleným dřevěným obložením stěn, členěným zejména rámovými arkádami, které sladil se salonním příborníkem a nástěnnými hodinami, obojí s artistně zdobenou, krajkově prořezávanou kulisou a s barevnými akcenty oživujícími krycí zelený nátěr.

Co se týče užití motivu perufového vějíře, byl Dušan Jurkovič jistě obeznámen se symbolikou holubice v lidovém prostředí, kde jako ochranný symbol byly například štípané holubičky zavěšovány nad stolem či nad kolébkou. V tomto kontextu je nechal analogicky osadit do křížení jídelny Libušín a zřejmě i odvozeně, v redukované podobě vějíře, je v Maměnce poprvé užil i v nástavci čel hlav postelí (obr. 7). Spojení lůžka s motivem holubice mohl ovšem převzít i z malovaného lidového nábytku, na němž byl křesťanský symbol Ducha svatého umisťován na nebesích postelí. Ochrannou funkci jako holubice měl zástupný symbol vzkříšeného Krista – páv, s nímž se lze setkat např. ve výzdobě příborníku v jídelně Libušín.

V duchu obrodných myšlenek anglického hnutí Arts and Crafts a secese Jurkovič pustevenskými realizacemi naplnil také ideál architektury spjaté s řemeslem. Nábytek do interiérů zhotovila dílna frenštátského stolaře Františka Kaděry (1862–1952),¹⁹ o jehož spolupráci s Jurkovičem na Pustevnách se v literatuře zmiňuje pouze Fran-

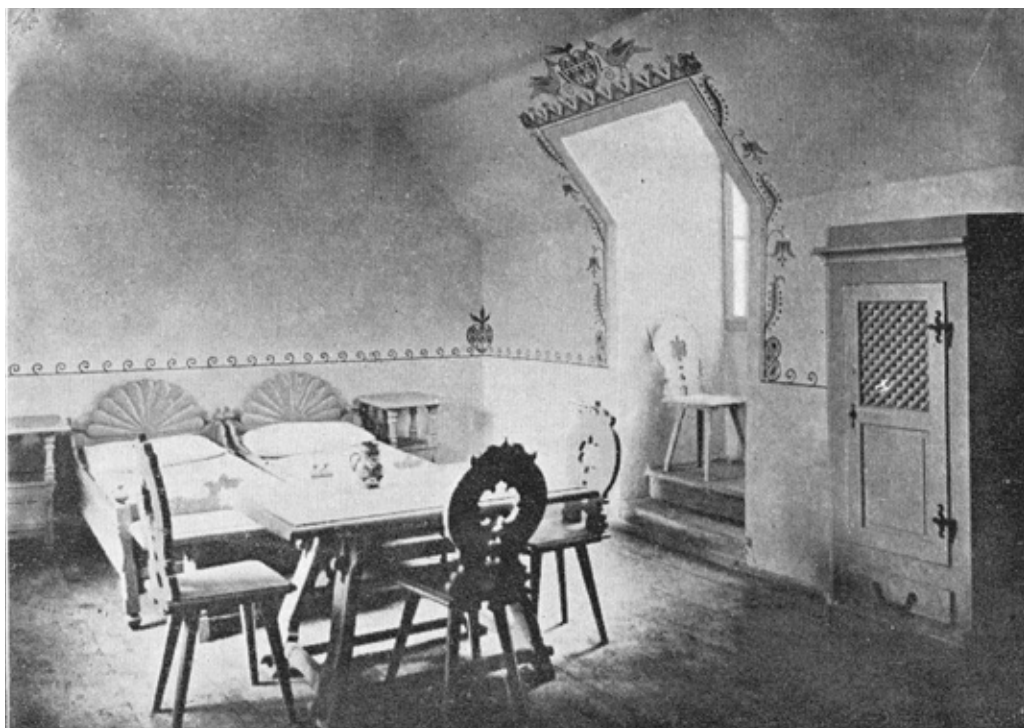

Obr. 6: Dušan Jurkovič: interiér jídelny Libušín, 1899, repro: Pustevně na Radhošti. Turistické útluny pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě vystavěné a zařízené po způsobu lidových staveb Mor. Valašska a Uh. Slovenska. Brno: A. Píša, 1900, obrazová příloha.

tišek Horečka (HOREČKA 1948, 144) a jehož autorství potvrzuje nálezný monogramu F. K. na obložení jídelny.²⁰ Korespondence uložená ve frenštátském muzeu²¹ vypovídá o tom, že ještě v roce 1902, tj. tři roky po dokončení Pusteven, dával Jurkovič do pořádku účty s Pohorskou jednotou Radhošť a zajišťoval pro stolaře vyplacení honoráře.

Kaděrova dílna sídlila ve Frenštátě pod Radhoštěm od roku 1895 v ulici Vodní č. p. 440 a byla tu činná i v meziválečném období (např. v roce 1933 v ní bylo zaměstnáno 12 dělníků a 2 mistři).²² Reprezentativní dílenskou prací, která se z té doby váže k Pustevnám a která byla vytvořena dle Jurkovičových předloh či inspirovaná jeho tvorbou z přelomu 19. a 20. století, byl nábytek pro prezidentský apartmán Tomáše G. Masaryka. Při příležitosti prezidentovy návštěvy v roce 1928 ho u Františka Kaděry objednal frenštátský továrník a místopředseda Pohorské jednoty Radhošť Robert F. Křenek. Jelikož Masaryk v apartmánu nakonec nepřenocoval, skončil mobiliář v soukromém majetku, odkud byl v roce 2003 získán do sbírek Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm,²³ které nechalo dle něj vyrobit nové stylové zařízení do rekonstruovaného hotelu Maměnka (LIŠÁK 2012, 126–127).

Jurkovič ve spolupráci s Františkem Kaděrou pokračoval i po přestěhování se do Brna, kde si začínající samostatný architekt nejprve vybavil svůj první byt s projekční kanceláří na Giskrastrasse (dnes Kounicova ulice) a na sklonku roku 1899 si ho „zařídil podle svých představ“ (FLODROVÁ 2012, 12). Z korespondence ve frenštátském muzeu vyplývá, že Kaděra pro Jurkoviče zhotovil **ložnicový nábytek** z hruškového

Obr. 7: Vějířový nástavec v hlavách postelí v Maměnce, 1898–1899, repro: Pustevně na Radhošti. Turistické útluny pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě vystavěné a zařízené po způsobu lidových staveb Mor. Valaška a Uh. Slovenska. Brno: A. Píša, 1900, obrazová příloha.

dřeva, který chtěl Jurkovič v roce 1902, kdy po krátké pauze opět kontaktuje Kaděrovu dílnu, rozšířit z ložnice pro jednu osobu na ložnici manželskou, a to v souvislosti s chystaným sňatkem s Boženou Bartelmusovou. Nábytek z Jurkovičovy vlastní ložnice, včetně prádelníku s „ozdobnou almárou“, který kvůli výrobě detailně popisuje Kaděrovi v jednom z dopisů, se v současnosti nachází ve sbírce Slovenské národní galerie a je zčásti značen opět monogramem F. K. (na posteli, dvou šatních skříní a prádelníku).²⁴

Lze předpokládat, že v případě mobiliáře určeného do Jurkovičova bytu se jednalo o prototyp nábytku, který pro svou klientelu navrhoval mezi lety 1899 až 1902 a který se osvědčil nejen v soukromých příbytcích, ale i v prostorách pro kolektivní bydlení (např. u dívčího Malého penzionátu Vesny v Brně či ve vybavení lázeňských pokojů v Luhačovicích). U romanticky malebného a dekorativně působného nábytku do ložnic, pracoven, jídelen aj. Jurkovič rozvíjí formy a motivy uplatněné již u vybavení Pusteven (1898–1899) a dospívá k osobité, originální poloze měšťanského mobiliáře, který představuje vrcholný projev folklorismu v Jurkovičově nábytkové tvorbě oproštěné od eklektického historismu a obohacené o secesní tvarosloví.²⁵ Dominantním sjednocujícím prvkem je motiv vějíře a po stránce typologické, konstrukční i výzdobné Jurkovič čerpá z lidových předloh a zároveň druhy nábytku „modernizuje“ ve vazbě na jejich aktuální funkci (např. konstrukci toaletního stolu zprvu odvodil z lidového skříňového stolu, ale později spojil toaletku s psacím stolem).

Jurkovič zadával Františku Kaděrovi stolařské práce, na kterých mu obzvláště záleželo: např. nábytek pro ředitele Dívčího lycea v Brně Františka Mareše nebo pro pedagoga, znalce národopisu, historie i geografie Josefa Válka (1871–1937). Jurkovič se s Válkem podílel na organizaci vsetínské i pražské národopisné výstavy a pro svého přítele, který stejně jako on odešel do Brna za prací v roce 1899, navrhl nábytek v módním lidovém stylu. Pro svůj špatný zdravotní stav byl Válek předčasně penzionován a vrátil se na Valašsko, kam si přivezl i Jurkovičův nábytek²⁶ signovaný monogramem F. K. a zařídil si s ním vlastní dům Na Bařinách v katastru obce Hovězí (dnes Huslenky), kde žil od roku 1906 (VOLČÍK 2015, 14) až do své smrti v roce 1937. Z Válkovy pozůstalosti přešel **ložnicový nábytek – postel, almara, noční a toaletní stolek** (obr. 8) spolu s **jídelním stolem se čtyřmi židlemi** do sbírky vsetínského muzea.²⁷

Součástí Válkova souboru byla také police nad lavici, jejíž provedení neodpovídalo Jurkovičově představě a své zklamání Kaděrovi v pracovní korespondenci sdělil. Právě tyto dopisy dovolují nahlédnout do úzké spolupráce architekta-návrháře nábytku se stolařem. Obsahují popisy konstrukce a upřesnění materiálů či povrchové úpravy nábytku. Návrhy poskytoval Jurkovič stolaři v měřítku 1 : 1. Pokud měl specifické požadavky např. na kování a čalounění, obstarával si je v Brně sám.

Vzhledem k množství zakázek se s výrobou nábytku musel Dušan Jurkovič obracet i na další řemeslníky-stolaře a stolařské práce mu dodávaly i „velké továrny“, s jejichž produkcí nebyl ale příliš spokojen. V srpnu roku 1902, kdy měl za sebou např. vybavení Malého penzionátu Vesny v Brně či Janova domu v Luhačovicích, Františku Kaděrovi píše: „Zařekl jsem se že to více už tak dělat nebudu“.²⁸ Nárůst objednávek ho přivedl k myšlence, zřídit si nábytkářskou kancelář a velkoobchod. Celý projekt přislíbil spolufinancovat mimo jiné i brněnský architekt Antonín Tebich. Zájem veřejnosti měla prověřit Jurkovičova plánovaná (ale neuskutečněná) výstava s pěti až

Obr. 8: Dušan Jurkovič: šatní skříň, postel a noční stolek z ložnice Josefa Válka v bývalé expozici vsetínského muzea, foto M. Ošfádal 2010, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko.

Obr. 9: Dušan Jurkovič: sekretář Michala Urbánka v bývalé expozici vsetínského muzea, foto M. Ošfádal 2010, fotoarchiv Muzea regionu Valašsko.

šesti interiéry kompletně zařízenými nábytkem „od jednoduchého do nejbohatšího“. Jurkovič si od svého počínu sliboval rovněž zamezení kopírování svého díla: „Objednávky nábytku pujdu přes naše ruky žádný stolař nesmí dle nárysů mojích sám o sobě nic zhotovit, ani kopírovat. – Jednotlivý řemeslník a objednavatel nemůže takové návrhy zaplatit, – proto ponecháváme právo prodeje sobě a každý následující objednavatel musí za návrhy jistý menší poplatek zaplatit.“²⁹ Se svým záměrem na podnikání v nábytkářském oboru se Jurkovič svěřuje Kaděrovi zřejmě z toho důvodu, aby ani jeho dílna nezhotovovala bez jeho vědomí nábytek dle architektonických návrhů, což se patrně stalo u zakázky pro pokladníka Pohorské jednoty Radhošť Aloise Kantorka.

Do téže skupiny nábytku, k níž patří Válkův soubor, náleží rovněž **nábytek pro stavi-tele a architekta Michala Urbánka**³⁰ (obr. 9), který se ve Vsetíně zachoval v majetku Urbánkovy pravnučky. Zařízení pracovny s psacím stolem s nástavcem, židlí s područkami, etažérkou i příborníkem, který během času plnil funkci sekretáře, knihovny nebo prádelníku, zakoupilo v roce 2017 do svých sbírek Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. O rok později rozšířilo tuto kolekci také o nákup nábytku z manželské ložnice (párové postele, noční stolky, jednodveřové skříně a nekompletní zrcadlo), pořízený do muzejní sbírky díky podpoře Ministerstva kultury České republiky, a to prostřednictvím výběrového dotačního řízení na výkupy předmětů kulturní hodnoty mimořádného významu – ISO C. Nejzajímavějšími exempláři Urbánkova nábytkového souboru je jednak příborník-sekretář s vitrážovou výplní horních skříněk, ale také kancelářské křeslo, které odpovídá typu Jurkovičových židlí s područkami z architektony vlastní vily v Brně-Žabovřeskách, které byly vyrobeny brněnskou firmou Jana Štěpánka roku 1906³¹ a které jsou na opěráku ozdobeny symbolickým ornamentem kružnicově ryté hvězdy přejaté z pazené výzdoby súsků.

Kolekce řezbovaného, soustruženého, rytého, vypalovaného, mořeného a lakového dubového nábytku je cenná a významná také svou vazbou na Jurkovičova vsetínského zaměstnavatele. Pokud byla výroba Jurkovičova nábytku pro Michala Urbánka svěřena mezi lety 1899 až cca 1906 vsetínským stolařům, mohli jej kromě již zmíněných potenciálních výrobců nábytku pro místní záložnu zhotovit řemeslníci, kteří své stolařské dílny provozovali ve Vsetíně na počátku 20. století, a sice Jan Hovadík, František Žižlavský nebo František Quis.³²

Počátky nábytkové tvorby architekta Dušana Samuela Jurkoviče (1868–1947) se vážou k době umělceva pobytu na Valašsku i k prvním letům jeho působení v Brně (1891 až cca 1906). Jurkovičovy tehdejší progresivní návrhy jsou jako osobitý projev folklorismu inspirovány lidovou tvorbou a ornamentikou. Lidové předlohy na jedné straně s úctou k tradici věrně citoval či varioval (nábytek do valašských jizeb v Hotelu Životský ve Vsetíně a na národopisných výstavách) a na straně druhé pod vlivem historismu a secese originálním způsobem interpretoval a v soudobé umělecké tvorbě tak revitalizoval (nábytek do Občanské záložny ve Vsetíně, do turistických objektů na Pustevnách, do Jurkovičova brněnského bytu, do soukromí Josefa Válka a staviatele Michala Urbánka). Byl schopen „čerpat ze studne vody živej, z ludu nášho“, což dle slov samotného Jurkoviče dokáže pouze ten, „kdo ho dokonale zná, ctí, váží si ho a miluje...“³³ K Jurkovičovým oblíbeným a specifickým dekorům nábytku patřil zejména vějířovitý motiv, který zřejmě poprvé užil už roku 1891 (židle

ze vsetínského Hotelu Životský) a který prošel v jeho rané nábytkové tvorbě proměnami jak formálními, tak i významovými: sluneční symbol, holubičí ocas či květinový motiv. Výrobu nábytku zadával Dušan Jurkovič stolařům a po přesídlení do Brna i nábytkářským firmám a dokonce zvažoval i zřízení vlastní nábytkářské kanceláře a velkoobchodu. Spolupráci architekta se stolařem Františkem Kaděrou dokládá Jurkovičova korespondence uložená ve frenštátském muzeu a zásluhou nábytku ve sbírkách Muzea regionu Valašsko a Slovenské národní galerie v Bratislavě, který je signován monogramem FK, lze připsat tomuto frenštátskému výrobcí i konkrétní dochované realizace.

Prameny:

Městský úřad ve Vsetíně, Archiv odboru územního plánování, stavebního řádu a dopravy, Občanská záložna č. p. 166.

Muzeum Novojičínska, pobočka ve Frenštátě pod Radhoštěm, Dopisy Dušana Jurkoviče Františku Kaděrovi, inv. č. 3053–3054.

Slovenský národní archiv v Bratislavě, Dušan Jurkovič – osobní fond, sign. I-7/5, sign. I-1/6.

Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní soud Frenštát pod Radhoštěm, Pozůstalostní spis po Františku Kaděrovi, stolařském mistru v. v.

Státní okresní archiv Vsetín, Muzejní spolek Okresního Sovova muzea Vsetín, inv. č. 20, kart. 2, fol. 2, 18, s. 52.

Státní okresní archiv Vsetín, Okresní národní výbor Vsetín 92, Živnostenský rejstřík, II. svazek, 1896–1926.

Poznámky:

- ¹ O ornamentice lidových výšivek coby možném zdroji inspirace pro soudobou architekturu a užité umění uvažoval na základě své nauky o původu dekorativních forem v textilních technikách již německý architekt a teoretik Gottfrieda Sempers (1803–1879) (LEHMANNOVÁ 2010, s. 10).
- ² Z dopisu sestře Emilii, který Jurkovič napsal ve Vsetíně 13. 12. 1890. Viz BOŘUTOVÁ 2009, 21.
- ³ Jurkovič se s přezdívkou svěřil sestře Emilii v dopise psaném ve Vsetíně 13. 6. 1891. Viz BOŘUTOVÁ 2009, s. 21.
- ⁴ Tamtéž.
- ⁵ JV příloze Průvodce po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně.
- ⁶ V případě této realizace Jurkoviče jistě inspirovala příklad České chalupy, kterou pro Jubilejní zemskou výstavu v Praze (15. 5. – 18. 10. 1891) navrhl architekt Antonín Wiehl (1846–1910) ve spolupráci s Janem Koulou (1855–1919). Stavba venkovského obydlí spolu s národopisnou expozicí vzbudila obecný zájem o lidovou kulturu a podnítila uspořádání další zemské výstavy – Národopisné výstavy československé v Praze (1895), které předcházela intenzivní národopisná činnost v regionech, jejíž výsledky byly prezentovány na jednotlivých krajských výstavách.
- ⁷ Jurkovič instaloval na vsetínské národopisné výstavě kromě hostince i typickou valašskou jizbu, jejíž interiér dokumentuje skleněný negativ ve fotoarchivu vsetínského muzea (inv. č. 6583). Volba záběru a kvalita ostrosti snímku bohužel neumožňuje detailní srovnání vystavené postele ve stylu selského baroka s prkennou nástavcovou postelí z mořeného dubu, s čely ve sloupkovitých štenýřích a s ozdobně vyřezávanými nástavci, uloženou ve vsetínské sbírce Muzea regionu Valašsko (inv. č. 1291). Lze jen konstatovat, že čela nohou obou postelí jsou si jak typologicky, tak i ve výzdobě velmi podobná. Postel neznámého původu je na muzejní inventární kartě identifikována

jako „lože pseudolidové dle D. Jurkoviče“, které „je téměř přesnou replikou lože navrženého Dušanem Jurkovičem pro pražskou Národopisnou výstavu československou 1895“ (určila na počátku 90. let minulého století kurátorka muzea Vanda Kolmačková). Tento typ postele byl tedy vystaven na obou národopisných výstavách, a to ve Vsetíně (1892) i v Praze (1895).

⁸ Ve fondu Okresní úřad Valašské Meziříčí se živnostenský rejstřík pro soudní okres Vsetín z let 1887–1896 nedochoval a ve fondu Okresní národní výbor Vsetín začínají živnostenské rejstříky až rokem 1896. Za informaci děkuji Mgr. Zdeňku Pomklovi ze Státního okresního archivu Vsetín.

⁹ V archivu odboru územního plánování, stavebního řádu a dopravy Městského úřadu ve Vsetíně je uložena žádost Občanské záložny o povolení stavby z 24. dubna 1896 a protokol o kolaudaci stavby z 24. května 1897.

¹⁰ K charakteristickým znakům patří plochá fasáda průčelí, pojednaná v režné cihle nebo zdobená sgrafity a zavřená lunetovou římskou a vysokým stupňovitým štítem. Tvůrcem národní varianty novorenesanční architektury u nás byl architekt Antonín Wiehl který ji rozvíjel zejména v letech 1882 až 1896. „Českou renesanci“ šířili dále jeho spolupracovníci (např. Jan Koula, Josef Fanta, Jan Zeyer), ale i další architekti, kteří ji přenesli do mimopražského prostředí (např. i Jurkovič u adaptace vsetínské Občanské záložny). Pro svou malebnost, intimitu a hravost se uplatnila především u měšťanských staveb a pro českou tematiku výpravné sgrafitové výzdoby, která ilustrovala příběhy z místních dějin a národních mýtů, se těšila přízni patrioticky založených stavitelů i stavebníků. Více o fenoménu „české renesance“ VYBÍRAL 2013, s. 34–42.

¹¹ Městský úřad ve Vsetíně, archiv odboru územního plánování, stavebního řádu a dopravy, Občanská záložna č. p. 166.

¹² V téže době architekt a kurátor národopisných sbírek Národního muzea v Praze Jan Koula (1855–1919) vybavil jídelnu romantické novostavby vlastní rodinné vily v Praze-Bubenči (1896) rovněž řezbovaným nábytkem s novorenesančním i a folklorními prvky. V tvorbě Kouly i Jurkoviče se tak snoubí novorenesance s nastupujícím vernakularismem, který pro český národní architektonický sloh nachází vzor v lidovém stavitelství a nikoli v historické slohové architektuře.

¹³ Státní okresní archiv Vsetín (dále jen SOKA Vsetín), Muzejní spolek Okresního Sovova muzea Vsetín, inv. č. 20, kart. 2, fol. 18.

¹⁴ Seznam stolařů byl sestaven dle porovnání údajů ze sčítání lidu z konce roku 1900 (PAVLÍK 1960–1961, 239) se záznamy v živnostenském rejstříku, a to z důvodu případného vyloučení řemeslníků, kteří rozjeli svou stolařskou praxi až v období od června 1897 do roku 1900.

¹⁵ Po zrušení Občanské záložny nábytek darovala Okresní spořitelna a záložna na Vsetíně dne 4. října 1948 Okresnímu Sovovu museu na Vsetíně, a to na základě jeho žádosti z 3. září toho roku. Muzejní spolek se obával, že „staré zařízení“ záložny bude nevhodně používáno nebo rozprodáno a podlehe tak zkáze. Hodlalo jej umístit do prvního poschodí muzea, které sídlilo ve vsetínské staré radnici. O rok později byl nábytek ze záložny vystaven na velkorysém výstavním projektu – krajinské výstavě Valašsko v práci (1949), v tzv. Jurkovičově koutku, zachyceném na fotografii z fotoarchivu Muzea regionu Valašsko (inv. č. 1482). V 60. letech byl ve vsetínském zámku – novém sídle muzea využíván tento reprezentační nábytek při slavnostních příležitostech, např. při vernisážích, a od poloviny 70. let byl uskladněn v depozitáři. Od roku 2010 byl veřejnosti prezentován v muzejní expozici vsetínského zámku, věnované Dušanu S. Jurkovičovi (do roku 2014), a sedací nábytek také na výstavách v Novém Hrozenkově, na Kohútce (2015) a ve Staré Ľubovni (2017). Monumentální registratura byla před rekonstrukcí depozitářů vsetínského muzea v letech 2014–2015 deinstalována a přenesena na sekretariát, kde byla krátce prezentována v komorní expozici Příběh Jurkovičovy registratury a kde je bohužel doposud nevhodně uložena

- a běžně využívána pro ukládání agendy. Díky nalezení zmíněné korespondence z roku 1948 ve fondu Muzejního spolku Okresního Sovova muzea ve Státním okresním archivu Vsetín byly jednotlivé položky nábytkového souboru (vyjma stolu, který byl ve sbírce již zaevidován pod inv. č. 15392) zapsány do sbírkové a pomocné evidence Muzea regionu Valašsko v roce 2017 (UH19573 – UH19589, UH19597, PM125).
- ¹⁶ Návrh viz Slovenský národní archiv v Bratislavě, Dušan Jurkovič – osobní fond, sign. I-7/5. Popis stěny viz ŽÁKAVEC 1929, s. 48–49.
- ¹⁷ Viz poznámka č. 12, I-1/6.
- ¹⁸ Etnoarchiv Muzea regionu Valašsko, inv. č. EA 98.
- ¹⁹ Životní data čerpána z úředního záznamu pořízeného dle výkazu úmrtí Místního národního výboru ve Frenštátě pod Radhoštěm. Za vyhledání archivního dokladu děkuji Mgr. Petře Heraltové. Viz Státní okresní archiv Nový Jičín, Okresní soud Frenštát pod Radhoštěm, Pozůstalostní spis po Františku Kaděrovi, stolařském mistru v. v.
- ²⁰ Kurátor rožnovského muzea a správce muzejního fondu nábytku Mgr. Petr Lidák objevil Kaděrovův monogram napsaný tužkou na dřevěném obložení, jehož fragmenty jsou po požáru Libušína uskladněny v muzejním depozitáři.
- ²¹ Za upozornění na existenci dopisů Dušana Jurkoviče Františku Kaděrovi (inv. č. 3053–3054) děkuji Mgr. Aleně Figarové, kurátorce sbírek a vedoucí frenštátské pobočky Muzea Novojičínska.
- ²² Srov. <https://frenstat-v-dejinach-casu.webnode.cz/tabulky-statistika/>.
- ²³ V muzejní evidenci pod inv. č. 69174–69177.
- ²⁴ Nábytek ložnice, ale také pracovny (inv. č. UP-I 15 – UP-I 31), byl v roce 1965 zakoupen Slovenskou národní galerií (dále SNG) z pozůstalosti po Dušanu Jurkovičovi, který si ho přivezl do Bratislavy ze svého brněnského působiště a dlouhodobě ho používal ve vlastní vile. Za poskytnutí cenných informací a za studijní fotodokumentaci děkuji Mgr. Vieri Kleinové, kurátorce sbírek užitého umění, designu a architektury ve SNG.
- ²⁵ K vývojovým etapám v Jurkovičově interiérové tvorbě viz MANDYSOVÁ 1993, s. 74, 78.
- ²⁶ Na jedné z židlí se dochoval fragment štítku vlakové stanice Brno.
- ²⁷ V evidenci Muzea regionu Valašsko pod inv. č. 1290, 1555–1558, 2481, 2482, 2483, 2534.
- ²⁸ Muzeum Novojičínska, pobočka ve Frenštátě pod Radhoštěm, Dopisy Dušana Jurkoviče Františku Kaděrovi, inv. č. 3054.
- ²⁹ Tamtéž, inv. č. 3055.
- ³⁰ Nábytek pracovny a jídelny byl poprvé veřejně prezentován v expozici Dušana Jurkoviče ve vsetínském zámku (2010–2014) a následně ho majitelé zapůjčili v redukované sestavě také na výstavu do Staré Lubovně (2017).
- ³¹ LEHMANNOVÁ 2010, s. 83.
- ³² SOKa Vsetín, Okresní národní výbor Vsetín 92, Živnostenský rejstřík, II. svazek, 1896–1926, Vsetín.
- ³³ Z dopisu sestře Emilii z 13. 6. 1891. Viz BOŘUTOVÁ 2009, s. 21.

Literatura:

BOŘUTOVÁ, D. 2009: Architekt Dušan Samuel Jurkovič. Bratislava.

BOŘUTOVÁ, D. 2005: Cesty hľadania seba. Folklorne inšpirácie u Blažeje Bullu a Dušana Jurkoviča. In: „Slavme slavně slávu Slávov slavných“. Slovanství a česká kultura 19. století. Sborník příspěvků z 25. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 24. – 26. února 2005, s. 307–323.

FLODROVÁ, M. 2012: Jurkovič, Brno a Vesna. Brno.

HOREČKA, F. 1948: Dušan Jurkovič a Valašsko. Naše Valašsko 11, 1948, s. 141–145.

JABŮRKOVÁ, H. 1995: Za tajemstvím depozitářů. Kustod: informační metodický tisk. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 18. 5. 1995, s. 3.

JAMRICHOVÁ, A. 2007: Nábytok vytvorený podľa návrhu Dušana Sama Jurkoviča : Zo zbierok Slovenského národného múzea – Múzea Červený Kameň. In: Secesia – Zborník príspevkov zo sympózia usporiadaného pri príležitosti výstavy Secesia, SNM – Múzeum Bojnice, s. 57–68.

JANOVIČKOVÁ, M. 1991: Z nábytkovej tvorby Blažej Bullu a Dušana Jurkoviča. In: Pamiatky a múzea, č. 1, s. 19–21.

JURKOVIČ, D. 1899–1900: Malování štítů na Valašsku. Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, roč. IX., s. 28–32.

JURKOVIČ, D. 1900: Pustevně na Radhošti. Turistické útulny pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě vystavené a zařízené po způsobu lidových staveb Mor. Valašska a Uh. Slovenska. Brno.

JURKOVIČ, D. 1892: Valašská chalupa. Průvodce po umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně. Vsetín, s. 81–89.

LEHMANNOVÁ, M. et al. 2010: Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům. Brno: Moravská galerie v Brně, 2010.

LIDÁK, P. 2012: Dušan Samuel Jurkovič. In: Malovaná jízba, umělecké řemeslo a užité umění ve sbírkách Valašského muzea v přírodě (18. – 1. pol. 20. století). Vyd. 1. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, s. 126–131.

MANDYSOVÁ, H. 1993: Interiérová tvorba Dušana Jurkoviče. In: Dušan Jurkovič – sůborná výstava architektonického diela, november 1993 – február 1994. Bratislava: Slovenská národná galéria, s. 64–80.

PAVLÍK, R. 1960–1961: Kronika města Vsetína z let 1850–1930. Vsetín.

VOLČÍK, O. 2015: Osobnost a dílo Josefa Válka [online]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Daniel Drápala. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/261584/ff_b/.

VYBÍRAL, J. 2013: Národ, identita a styl. Konstruování národní identity na příkladu české architektury 19. století. In: Hnídková, V.: Národní styl. Kultura a politika. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze.

ŽÁKAVEC, F. 1929: Dílo Dušana Jurkoviče: kus dějin československé architektury. Praha.

Internetové zdroje:

Frenštát v dějinách času. Dostupné z: <https://frenstat-v-dejinach-casu.webnode.cz/tabulky-statistika/>

Sedací souprava ve schodiškové hale. Manuál rekonstrukce Jurkovičovy vily v Brně. Dostupné z: <http://moravska-galerie.cz/jurkovicova-vila/manual-rekonstrukce/manual-rekonstrukce/mobiliar.aspx>